

Mens en Wereld

3e jaargang, nummer 10. 20 Oct. 1948

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Kaarten op tafel

Wij hebben onze troeven op tafel gegooid, toen we de 17e Februari 1946 te Amsterdam het Verbondswerk begonnen zijn. We hebben gezegd wat we wilden en we hebben gedaan wat we gezegd hebben. We wilden een organisatie maken, die het buitenkerkelijk volksdeel zou oproepen tot bezinning en die het zou kunnen bezielen tot aanvaarding van zijn verantwoordelijkheid.

Het Verbond telt op het ogenblik een kleine vijf en dertig gemeenschappen en ongeveer 4300 leden. Het groeit voortdurend en regelmatig. Het heeft bewezen niet anti-kerkelijk te zijn, maar niettemin zeer positief een niet-godsdienstige levens beschouwing te dienen. Het verzorgt talloze Zondagmorgenbijeenkomsten en cursussen, radiovoordrachten en publicaties, maar het neemt ook zeer actief deel aan *practisch* werk als plaatsing van buitenkerkelijke kinderen, arbeid in kampen, ziekenhuizen, gevangenissen, enzovoort.

Een belangrijk plan van werkzaamheden is door het bureau ontworpen voor de nabije toekomst. Het is nog niet het moment daarover hier mededelingen te doen, maar het omvat in elk geval velerlei zeer belangrijke arbeid en bovendien de vorming van een groot werkkapitaal en verdubbeling van het ledental. Daar is meer sprake van geweest, maar het was nimmer zo noodzakelijk en..... het lag nimmer zo dicht binnen bereik.

Om een eigen plaats

Het was nimmer zo noodzakelijk..... Want het Verbond moet thans definitief aanspraak maken op zijn eigen plaats in het Nederlandse leven. Die plaats is van vele kanten al erkend. Verschillende leidende figuren, zowel Protestanten als Katholieken hebben van de aanvang af begrepen welke betekenis het Verbond voor ons geestesleven zou kunnen krijgen. Zij zijn ons met vertrouwen tegemoet getreden. Anderen hebben zich laten overtuigen door de ernst en bekwaamheid, waarmee onze beste mensen de zaak van het humanisme aan de orde hebben gesteld. Daardoor is ons ook van overheidswege veelal begrip getoond.

Aldus heeft het Verbond veel kunnen doen voor de erkenning van de rechten der buitenkerkelijken en voor het scheppen van mogelijkheden voor hun werkzaamheid. In twee en een half jaar is op dit gebied meer gebeurd dan vroeger in een kwart eeuw. Maar er is ook nog veel wanbegrip en afweer, zowel bij overheid en kerkelijke instanties, als in het maatschappelijke leven. Waarop grondt gij uw aanspraken? dat is steeds weer het hoofdargument, waarmee men zich tegen het Verbond keert.

Hierop antwoorden we dit: Dat het Verbond op dit moment de vertegenwoordiger van de buitenkerkelijken in letterlijke

zin niet is, staat vast. Sommigen van hen zijn geen humanist (onkerkelijke fascisten bijvoorbeeld), anderen willen zich niet aansluiten bij het Verbond, of zijn daartoe te laks. Maar wie begrijpt, dat de oprichters van het Verbond geen geestelijke toekomst voor het buitenkerkelijke volksdeel meer hebben gezien, tenzij in de herleving van het humanisme in buitenkerkelijke zin, die zal verstaan, dat zij niet anders kunnen dan dit volksdeel oproepen tot zijn verantwoordelijkheid en tegelijk overal opkomen voor zijn geestelijke belangen en ont-plooiingsmogelijkheden op humanistische grondslag.

Ik zeg niet, dat het Verbond een monopoliepositie opeist, ik zeg wel, dat het er aanspraak op maakt in de samenleving op dezelfde voet en met hetzelfde respect behandeld te worden als de kerken. Doet men dat niet, dan miskent men het recht op een eigen levensbeschouwing voor de onkerkelijken. Doet men het wel, dan sluit een dergelijke afbakening samenwerking geenszins uit. Die komt integendeel eerst in gevaar, als men de *eigen plaats* van een buitenkerkelijk humanisme betwist.

Gij
hoort er bij!

Erkenning

Maar hier is ook een woord tot de onkerkelijken zelf op zijn plaats. Zij horen in het Verbond. Ik spreek nu

niet over degenen, die ernstige en principiële bezwaren tegen het Verbond hebben. Ik respecteer hun standpunt: Ik spreek ook niet over hen, die hun stokpaardjes belangrijker vinden, dan een brede aansluiting van buitenkerkelijke humanisten. Ze zullen eens hun ongelijk inzien. Maar ik spreek over hen, die zich hoewel onkerkelijk, „niet in de humanistische hoek willen laten dringen”. Wat betekent dat? Het betekent, dat ze zich laten dringen in de hoek van de surrogaat-levensbeschouwing, of zelfs in de hoek van de levensbeschouwing-loosheid; ze wettigen door hun houding anderer oppervlakkigheid, of erger, onverschilligheid.

Het kan ook betekenen, dat ze menen voor zich geen organisatie nodig te hebben. Dat kan waar zijn. Het wil dan zoveel zeggen als: Ik ben geestelijk zo bevoorrecht, dat ik mijn eigen weg kan gaan; de minder bevoorrechten moeten maar zien, dat ze zich redden. Men vergeet dan echter geheel welk een grote organisatorische taak er voor het buitenkerkelijke volksdeel is weggelegd, welk een achterstand het heeft in te halen. Immers, het zij hier nogmaals gezegd: De taak van het Verbond is niet uitgeput met bijeenkomsten op Zondagmorgen, met cursussen en brochures. Het is nu reeds een voorname factor in het praktische leven. Het zal dat meer worden, naarmate het groter is. Want laten we het maar nuchter vaststellen: in deze dingen vermogen ernst en bekwaamheid veel, maar getal en geld meer.

Vervolg op pag. 2.

Wat ik geloof

De B.B.C. heeft de goede gewoonte personen van uiteenlopende wereldbeschouwing over hun opvattingen aan het woord te laten. Over het onderwerp „Wat ik geloof” traden in de zomer van 1947 een twaalfstal sprekers voor de microfoon. Dit jaar verscheen bij The Porcupine Press te Londen de tekst ervan. Een citaat nemen we eruit over: van de bekende Engelse wijsgeer en humanist Bertrand Russel, die op 2 Oct. j.l. het vliegbootongeluk in Noorwegen meemaakte en op z'n 76 jaar zich zwemmende wist te redden.

Bertrand Russel:

Veel mensen vrezen dat zonder de leerstellige geloofsovertuigingen die ik niet kan aanvaarden, de zedelijke overtuigingen, die ik aanhang, geen levenskracht kunnen hebben. Zij wijzen dan op het ontstaan van wrede opvattingen, die indruisen tegen het Christendom. Maar deze opvattingen, opgekomen in een wereld, die onder Christelijke invloed staat, zouden niet ontstaan zijn indien de mensen de vreedzaamheid en waarachtigheid in praktijk hadden gebracht; zij zijn kwade mythen, door haar gevoed en zonder steun van de wetenschap. De mensen neigen ertoe het geloof te hebben dat past bij hun hartstocht. Hardvochtige mensen geloven aan een hardvochtige God en verontschuldigen met hun geloof hun wreedheid. Vreedzame mensen geloven aan een God van vrede. De motivering van het zedelijk leven, dat ik de overwinning toewens — samen met velen van godsdienstig geloof — is ontleend aan de loop der wereldgebeurtenissen. We hebben beleefd, dat een machtig systeem van hardvochtige onwaarachtigheid, het nationaal-socialisme, een natie tot verderf bracht en een enorme offers vergde van de tegenstanders. Door zulke opvattingen wordt het geluk niet nader gebracht; zelfs zonder de hulp van de openbaring is het niet moeilijk te zien dat een menselijke gang van zaken een minder wrede zedelijke opvatting van het leven vereist. Hoe langer hoe meer mensen is het onmogelijk de traditionele geloofsvoorstellingen te aanvaarden. Als zij menen, dat buiten dat geloof er geen grondslag kan zijn voor een vreedzaam gedrag, zullen de gevolgen zonder noodzaak slecht zijn. Daarom is het van belang aan te tonen dat er geen bovennatuurlijke oorsprongen aangenomen behoeven te worden om de mens menswaardig te maken en te bewijzen dat alleen door oprechte welwillendheid de mensheid gelukkiger kan worden.

KAARTEN OP TAFEL.

Het Verbond heeft zijn troeven op tafel geworpen. Het heeft in de twee en een half jaar van zijn bestaan bewezen wat het geestelijk en organisatorisch waard is. Het vraagt thans ook van de anderen hun kaarten open te leggen. Het vraagt:

Van kerk en samenleving, hun standpunt te bepalen, of ze de voorkeur geven aan een onverschillige onkerkelijkheid, of aan een humanisme, dat zijn taak aanvaardt; of ze wederzijdse eerbiediging wensen en samenwerking, of strijd en verdeeldheid.

Van de buitenkerkelijken, te beslissen of ze nog langer de kat uit de boom zullen kijken en anderen het pionierswerk laten doen; of ze bereid zijn tot de nodige offers in toewijding en geld, voor de verdediging, verbreding en verdieping van het buitenkerkelijke humanisme. J. P. VAN PRAAG.

Humanisme en religie

TELEPATHIE

De mens is, zo veronderstelden wij, een psychisch wezen, deel van een psychische wereld. Maar hoe is die psychische wereld opgebouwd? Dat laat zich misschien het best begrijpen, wanneer wij de bouw van onze eigen psyche, ons eigen geestelijk leven nagaan.

Het is duidelijk, dat ons geestelijk leven heel wat omvat, maar dat datgene, waar wij op een bepaald ogenblik onze aandacht op richten, zeer beperkt is. Als ik mij op een onderwerp concentreer, tracht ik een aantal gedachten, die bij dat onderwerp horen te overzien, bij elkaar of althans binnen mijn bereik te houden, zodat ik ze, als ik dat wil, in het centrum van mijn bewustzijn kan brengen.

Die uitdrukkingen: „binnen mijn bereik houden”, „in het centrum brengen” zijn aan de ruimtelijke wereld ontleend, ofschoon de gedachten zelf niet ruimtelijk zijn. Wij zijn echter zo gewoond, ons in een ruimtelijke wereld te bewegen, dat we die ruimtelijke uitdrukkingen ook op de gedachten toepassen.

Als ik mij niet concentreer, maar mijn gedachten zo maar laat gaan, dan is er een zekere wetmatigheid in de volgorde, waarin zij in het centrum van mijn bewustzijn verschijnen, die men door het woord „associatie” aanduidt. Als ik een militaire trompet hoor, denk ik aan Den Haag, waar ik als kind bij een tante logeerde en voor het eerst zulk een trompet hoorde; dan dank ik aan de militaire troep, die ik zag voorbijgaan, aan het huis van mijn tante, aan mijn tante zelf, aan haar koffiepote, aan de sprookjes, die ik daar las enz. En hoe heette die schilder ook weer, die daar in de buurt woonde? Eerst kan ik mij die naam niet herinneren, maar later „valt hij mij in”.

Wij denken ons dus een centrum van ons bewustzijn, welks inhoud voortdurend wisselt; daaromheen gedachten, die gemakkelijk dat centrum kunnen bereiken, dan verdere terreinen, vanwaar dat moeilijker is; eindelijk verwijderde gebieden, vanwaar de herinneringen het centrum zelden of nooit bereiken of alleen onder bijzondere omstandigheden (in droom of hypnose). Dat ver verwijderde gebied behoort dan tot het z.g. onderbewustzijn.

Al de hier bedoelde gedachten zijn echter vroeger in het hoofdbewustzijn geweest, al is het lang geleden; zij behoren alle tot mijn herinneringen, tot mijn psyche.

Hoe is nu echter de verhouding van mijn psyche tot die van de wereld buiten mij?

Natuurlijk is hier voortdurend wisselwerking:

ik krijg immers door middel van mijn zintuigen (die wij zelf ook weer psychisch moeten denken!) indrukken, die in mijn bewustzijn verwerkt worden; van de psyche mijner medemensen ervaar ik iets door middel van mondelinge of schriftelijke mededeling (alles berustend op associatie!) en omgekeerd werk ik zelf bewust op de wereld en op mijn medemensen in. Maar heeft die inwerking nu alleen langs de hier beschreven weg van de zintuigen plaats? Of is het mogelijk, dat mij uit de psychische buitenwereld *direct* iets „invalt”, evenals dat dikwijls geschiedt uit mijn eigen onderbewustzijn?

Dit laatste schijnt nu inderdaad mogelijk te zijn, en wel bij de z.g. *telepathie*. Hieronder verstaat men het verschijnsel, dat iemand kennis krijgt van gedachten van een ander, langs andere dan de normale, zintuiglijke weg. Dat dit verschijnsel bestaat, is in de laatste jaren langs wetenschappelijke weg vastgesteld en wel bleek dit vermogen bij een aantal mensen in geringe mate en bij een klein aantal personen in sterke mate voor te komen.

Een dergelijk verschijnsel is wetenschappelijk moeilijk verklaarbaar en daar het bovendien vrij zelden in sterke mate voorkomt en de invloed ervan in het dagelijks leven niet direct aanwijsbaar is, heeft men van wetenschappelijke zijde de onderzoeken daaromtrent lange tijd genegeerd. De psychisch-monistische hypothese kan er echter een verklaring van geven, die hierboven is aangeduid. Hierdoor is dan tevens begrijpelijk, waarom dit verschijnsel betrekkelijk zeldzaam is. Immers reeds het „invallen” van verwijderde inhouden van de eigen psyche wordt zeldzamer naarmate deze inhouden verder verwijderd zijn; nog zeldzamer moeten dergelijke invallen dan wel worden, als zij geheel „van buiten af” komen.

Het strekt tot bevestiging van de psychisch-monistische hypothese, dat zij ook van dergelijke verschijnselen een bruikbare verklaring kan geven.

Voor onze mens- en wereldbeschouwing is het bestaan van telepathie van groot belang. Het toont ons aan, dat wij met onze medemensen nog op andere wijze verbonden zijn dan alleen door middel van de gewaarwordingen onzer zintuigen. Het brengt ons nader tot het besef, dat wij, met onze medemensen, delen zijn van één groot geheel.

C. H. KETNER.

Wet en Geweten

Aan mededelingen, door Ds Buskes gedaan in *Tijd en Taak* van 2 October j.l. en overgenomen door andere bladen, ontleen wij het volgende:

In Augustus 1947 lopen enkele militaire wagens ten zuiden van Malang op een mijn. Drie militairen werden gewond. De volgende dag krijgt een troep het bevel de kampong Pakisadji, 1½ km bezijden de weg gelegen, bij wijze van represaille af te branden. De sergeant van de marine, die het bevel daartoe moet doorgeven, weigert dit en met hem weigeren twee mariniers. Hun geweten verzet zich tegen deze daad. De rest van de troep voert het bevel uit. Wegens dienstweigering wordt de sergeant in eerste instantie tot drie, daarna tot twee-en-een-half jaar gevangenisstraf veroordeeld, met oneervol ontslag uit de dienst. De beide mariniers krijgen twee-en-een-half jaar. Voor de krijgsraad verklaart de superieur van de sergeant, dat deze zich tijdens de politionele actie bijzonder had onderscheiden. In Holland krijgt de vrouw geen inkomen meer en wordt naar Maatschappelijk Hulpbetoon verwezen. De vlootpredikant schrijft haar: Dat uw man is opgesloten is een reden tot trots, ik zal niet rusten voor hij zijn recht gekregen heeft. Daartegenover staan de woorden van de Fiscaal tijdens de rechtszitting: Hoe durven deze drie brutale kerels een order te weigeren en te toetsen en zich daarbij achter Christelijke beginselen verschuilen, om zich zelf te rechtvaardigen? Daartegenover staat ook, dat na zijn weigering de sergeant naar Malang werd gebracht en in het openbaar met alle mogelijke vloeken werd uitgescholden.

Tot zover de feiten, zoals Ds Buskes ze vermeldt. Indien zij waar zijn, dan hebben wij hier opnieuw het geval dat de tragische botsing tussen wet en geweten op een menselijk minderwaardige wijze door de militaire instanties is behandeld. Hoe wij ook mogen oordelen over dienstweigering en de gevolgen daarvan voor de wet, vast staat dat een handeling uit gewetensplicht ons respect verdient, zeker in geval van een dienstijver, die mogelijk op afkeurenswaardige wijze over de schreef is gegaan. Wie handelt als deze sergeant, verdient bij de uitvoering van de wet een behandeling, die begrip toont voor het gewetensconflict en die streeft naar een menswaardige oplossing. Juist inzake dienstweigering is de laatste tijd gebleken, dat krijgswaarden dat respect en die correcte behandeling niet altijd opbrengen. Het ware te wensen, dat zij te dien aanzien van hogerhand een duidelijke aanwijzing ontvangen.

Het Echtscheidingsvraagstuk

Hierover schrijft ons lid mevr. A. C. Ploeg—Ploeg in het Septembernummer van *Humanitas* een zeer lezenswaardig artikel, waaruit wij het volgende overnemen:

Het toenemen van het aantal echtscheidingen wekt terecht verontrusting, niet in het minst, omdat het samenhangt met een onzegbare hoeveelheid kinderleed.

Toch zou het kortzichtig zijn, in de verkleining van het aantal echtscheidingen alleen de oplossing te zoeken. Echtscheiding is immers niet op zichzelf een kwaad, maar in het bijzonder te betreuren, in zoverre zij het bestaan van ontworpen huwelijksverbanden aan het licht brengt.

Het tegengaan van *lichtvaardige* echtscheidingen evenwel moet zonder enige reserve worden toegejuicht, omdat dit in de praktijk neerkomt op een verhoging van het peil van het huwelijksleven.

Dit doel nu heeft minister Van Maarsseveen zich gesteld met de indiening van het wetsontwerp, dat thans bij de Staten-Generaal in behandeling is. Realiseert men zich, dat van zeer vele lichtvaardige scheidingen de oorsprong moet worden gezocht in de lichtvaardigheid, waarmee soms huwelijken gesloten worden, dan zal men zich bewust zijn, dat de mogelijkheden op wetgevend gebied beperkt zijn, want wat zou de wetgever kunnen doen tegen man en vrouw, die zonder behoorlijke basis een huwelijk aangaan?

Er zal een speciale rechter komen, een „gezinsrechter“, die zich doet voorlichten door een „gezinsraad“ een college van hoogstaande en ervaren mannen en vrouwen, die zich verdiepen in de achtergrond van de gerezen moeilijkheden en met meer kans op succes dan de president, verzoeningspogingen kunnen ondernemen. Mislukken deze pogingen, dan vindt het proces natuurlijk doorgang. Het kan niet worden ontkend, dat hier een verbetering wordt aangebracht, want de langere termijn reeds, die onderzoek en verzoeningspoging in beslag nemen, verhoogt de kans, dat niet een lichtvaardig besluit wordt genomen.

Toch meen ik, dat het voorgestelde onvol-
doende is, om het kwaad van lichtvaardige
scheidingen doelmatig te bestrijden.
Aannemende, dat de bemoeiingen van de „ge-
zinsraad" heilzame gevolgen kunnen hebben, is
het zeer gewenst, dat deze raad zijn invloed
vroeger aanwendt. Kan hij worden ingescha-
keld, voordat bij man en vrouw — of bij alle-
bei — de wens naar echtscheiding zodanig
vaste vorm heeft aangenomen, dat ze reeds
naar de Justitie lopen, dan wordt de kans op
succes aanmerkelijk vergroot.

Dit nu wenst de minister niet, hoewel hij het zelf wel inziet. Hij zegt in de Memorie van Toelichting: „Het zou wenselijk zijn, de verzoeningspoging in een vroeger stadium van het conflict te doen geschieden, waardoor de kans van slagen belangrijk zou worden vergroot. Het echtelijke conflict valt evenwel niet binnen de greep van de wet, voordat dit tot echtscheiding dreigt te leiden.”

Ik betreur, dat bij deze gelegenheid niet de hele echtscheidingswetgeving onder de loupe wordt genomen. Daartoe zou niet alleen het Wetboek voor Burgerlijke Rechtsvordering moeten worden herzien, maar ook het Burgerlijk Wetboek, want daarin komen de gronden voor echtscheiding voor. En het is mijn overtuiging, dat daaraan de algemene grond moet worden toegevoegd „dat het huwelijk grondig is „ontwricht“.

Het kan niet ontkend worden, dat bij invoering en hantering van dit beginsel voor bepaalde huwelijken ontbinding mogelijk wordt, waar dit vroeger uitgesloten was. Ik denk aan gewetensvolle mensen, die weigeren een valse grond voor echtscheiding te kiezen, maar wier samen-

leving door karaktersverschillen tot een hel is geworden. In zoverre kan er dus uitbreiding van het aantal echtscheidingen worden verwacht.

Doch in dat geval acht ik het dan ook volkomen verantwoord. Maar vast staat, dat het aantal lichtvaardige echtscheidingen zal worden beperkt. De practijk leert immers, dat het enkele feit van een incidentele overspel in bepaalde omstandigheden niet tot een duurzame ontwijking van het huwelijk behoeft te leiden. In humanistische kring zal deze opvatting stellig worden aanvaard. Niet, omdat het daar minder ernstig wordt genomen met de zedelijkheid en de huwelijksrouw — ik zou zelfs het tegendeel durven beweren —, maar omdat men daar minder geremd wordt door traditionele bezwaren, die aan godsdienstige levensbeschouwing worden ontleend. Toch geloof ik, dat ook in confessionele kring deze opvatting veld wint.

Humanistische gedachten

Onbehagen

Lichamelijke pijn, onvoldaanheid, leed, verdriet, smart, angst, spijt, berouw, wroeging — wat al woorden voor en variaties van het gevoel van onbehagen; wèl speelt dit in het leven des menschen een grote rol! We waarden de rol gewoonlijk niet hoog, en menen veeleer, dat ons tekort wordt gedaan, als enig leed ons treft; dat moest er toch eigenlijk niet bijkomen. Toch is het in wezen heilzaam, ja onontbeerlijk voor het levensbehoud. Niet in de zin, waarin de Christelijke Kerk het wel begrijpt, als ze het lijden prijst om het lijden, als waarde in zichzelf, als poort naar de zaligheid; neen, deze koestering van het lijden is pervers, natuurlijk en gezond daarentegen de strijd tegen het lijden en vóór de levensblijdschap.

Onbehagen, in welke vorm ook, is het sein, dat er iets verkeerd gaat of dreigt te gaan in het leven, in lichamelijk of in geestelijk of in zedelijk opzicht; en de vorm van het onbehagen, in zoveel termen aangeduid, wijst ongeveer aan, waar het gevaar ligt. Bij vele dieren, bij jonge kinderen vertoont het zich onverhuld en onmiddellijk, in lichaamshouding, gebaar, gelaatsuitdrukking, en de reddende reactie volgt prompt, in afweer of vlucht of hulp-zoeken. Wel hem, die de waarschuwing niet veronachtzaamt.

Wat is dan dat gevaar, dat ons leven onophoudelijk bedreigt, en waarvoor het waarschuwingsseld wordt gegeven, zolang het organisme normaal functionneert? Het komt altijd neer op een verstoring, of het gevaar daarvoor, van het evenwicht, de samenstemming van al de levensverrichtingen, welker ongestoorde samenwerking levensvoorwaarde is. Het leven is een proces, dat zich op een buitengewoon peil van samengesteldheid handhaaft, in een innerlijke verbondenheid van talloze factoren, wier evenwicht voortdurend verschuift, verandert, en onophoudelijk wordt bedreigd door stuwingsen prikkels van binnen en van buiten-af, en, als het goed gaat, aldoor wordt bevestigd of tijdig hersteld door die innerlijke binding, die het geheim des levens is. Zolang die prikkels, die van binnen uit of van buiten af op het levensproces inwerken, niet zó sterk zijn, dat het evenwicht wordt verstoord, zolang de leefdrift krachtig genoeg is om de storing te weerstaan, zolang is er de natuurlijke levensvreugde, die eigen is aan de viering van de leefdrift. Deze vreugde kan zelfs stijgen bij wie met de dreiging ook zijn weerstand voelt groeien. Zij wordt eerst gedempt, en slaat om in een min of meer vaag of een bepaald gevoel van onbehagen, als de omvang van het gevaar onbekend is of de overwinning onzeker lijkt: vrees; als de storende stuwingsen de sterkste blijkt: angst; als het

Ruimtegebrek noopt mij, me tot deze verklaring te beperken; mij staan evenwel uitingen ten dienste van gezaghebbende figuren in rechtzin-
ning protestantse en zelfs in de Rooms Katho-
lieke hoek, waaruit blijkt, dat men ook daar
voor deze gedachte vatbaar is.

Agenda

AMSTERDAM

Zondag 24 October, 10.30 uur. Spreker: Dr. H. Y. Groenewegen, „Humanisme en Levensstijl” (in het Barlaens Gymnasium).

Muzikale medewerking: Wim van der Kruys: fluit, Willy van der Kruys—Mulder: piano.

21 en 28 October, 20 uur cursus van prof. Mennicke: „Humanisme en anti-humanisme bij Nietzsche” (Park-Hotel Hobbemastr. 1, zaal 2). 7 Nov. prof. Tielrooy, „Ernest Renau”.

Muzikale medewerking: Ada Schaake, sopraan,
Franse liederen.

gaat om een versterking van het lichamelijk functie-verband: onwelvoelen, pijn; als de samenhang in het geestelijk leven wordt ontworcht: leed, berouw.

leed, bevoorl. die de weerstand, die de uitvoering van de leefdrijf noodzakelijk ondervindt in de leefdrijf der anderen en in de „dode” omstandigheden, heeft de strekking het organisme in zijn gelding te beperken, tegenover de anderen en in het organisch geheel, waarvan wij allen deel uitmaken. Iedere levende cel, ieder orgaan, iedere levensverrichting, ieder organisme heeft de drang om zich tot het uiterste uit te leven, desnoods ten koste van de anderen en het geheel, maar tevens tot eigen verderf; want er is geen organisme noch deel daarvan, dat op zichzelf kan bestaan, buiten het verband met de anderen, in het hogere geheel. Zo zijn de weerstand en het daardoor gewekte onbehagen heilzaam, ja onontbeerlijk; en de oude uitspraak, dat de strijd de bron is van alle goed en kwaad, behoudt haar betrekkelijk recht. Niet de actie en de reactie zijn schadelijk of onbehaaglijk, maar de actie en de reactie, die hun grenzen overschrijden, het schone en behaaglijke evenwicht verstorend. Neen, ik geef toe, dat het dan toch maar een saaie boel wordt, deze evenwichtige vastheid; want deze harmonie in het leven is niet star, maar dynamisch, immer voortwontelend naar nieuwe situaties, menigmaal verrassend genoeg. Evenmin geef ik toe, dat de aesthetische en de zedelijke belevenissen in dit biologisch schema niet zouden passen, of dat het zelfs onbehoorlijk zou zijn, hun waarde kleinerend, ze in één verband te bezien met alle andere levensverschijnselen. Wie zich daaraan stoot, miskent het mysterie-volle wonder van het leven.

Ten slotte, als het niet meer gelukt de ver-
storing van het evenwicht op te heffen, als het
organisme, in zijn lichamelijk-geestelijke bouw
onherstelbaar beschadigd, er niet in slaagt in
de nieuwe situatie zijn oude wezen te hernemen,
en zich zinvol, dat is: in met zijn wezen overeen-
komende houding en handeling te handhaven
in zijn wereld-rondom, dan blijft per slot de
mogelijkheid in enger levensverband zijn verlies
te nemen en zijn leed waardig te dragen, zon-
der zijn persoonlijkheid prijs te geven. En ook
blijft voor die wereld-rondom de mogelijkheid
om de voorwaarden voor het beschadigde leven
zó te vervormen, dat dit, in nieuw evenwicht
op lager peil, de waarden, die het behield, toch
nog tot verwezenlijking kan brengen en daarin
levensvreugde beleven. Tot een duurzame kata-
strophe, een blijvende en totale ontfreddering van
het organisme komt het maar zelden. Alleen
in zulk geval zou men misschien kunnen zeg-
gen, dat het leven individueel zijn zin heeft
verloren; maar wie kan volhouden, dat daar-
mede alles gezegd, en het lied uit is? „Lebens-
unwertes“ leven, dat is een tegenstrijdigheid in
zichzelf.

J. KAT.

het stilleven

Loopt U ook altijd op een tentoonstelling zonder veel belangstelling vluchtig langs het stilleven? Kunnen ook U al deze dode hazen en patrijzen, vissen en reeën, al deze vazen met bloemen, oesterschelpen en vruchten weinig boeien? Welnu, sta'er dan toch een keer wat langer bij stil. Wat ziet ge? Nature morte, zegt de Fransman, dode natuur. Stilleven zeggen wij Hollanders, een stil leven. Dood en toch levend? Wie heeft er gelijk? Verdiep U er nog meer in. En zie wat er gebeurt. Die dode stof, dat voorwerp, dat ding, die materie heeft een eigen leven. De geleerden weten niet waar de grens tussen stof en leven eigenlijk ligt. Maar de kunstenaar heeft vanouds geweten dat die grens er niet is. Zo verzonken zijn die oude Hollandse meesters geweest in het ding, zó hebben zij met hun ogen het intensief waargenomen, dat het tenslotte het leven aan hen prijs gaf, dat hun ziel en dat dode ding in levenwekkend contact kwamen. En dan gebeurde het wonder: zoals men wel zegt dat het licht der ogen de weerglans is van onze ziel, zo is het licht op en om en in de voorwerpen van het schilderstuk

hetgeen doet leven, het waarachtige openbaart, het onstoffelijke in het stoffelijke, het leven in het dode voorwerp.

Wonderlijk, dat het juist de Hollanders zijn geweest, die zo gevoelig bleken voor dat visionaire zien der stoffelijke dingen. Wij Hollanders heten materialistisch, realistisch; wij geloven alleen wat onze ogen zien. Maar die hebben dan ook de dingen gezien tot in het hart, tot daar waar zij leefden. De kleine, onogelijke dingen en de grote glanzende dingen, in het licht, doorspeeld van licht. En de liefde van de schilder voor kleur en toon heeft ze schitterend omgeven. Het werd een stil, innig leven, geheimzinnig dikwijls, roerloos maar nimmer wezenloos, verstild maar nooit verward. Zo kan men van deze schilderstukken genieten als een der mooiste uitingen van de schilderkunst in de Nederlanden.

STILLEVEN

Koele citroen in 't heldere kristal,
Geel als de primula van dit seizoen
Het huis vol zon, narcissen overal
En in den tuin het kleurige legioen
Der tulpen, de wuivende waterval
Van blauwereggen boven de pioen:
Meer dan de sterren, meer dan het heelal
Is mij een primula, een geel citroen.

Uit: Jan van Nijlen
De Dauwtrapper

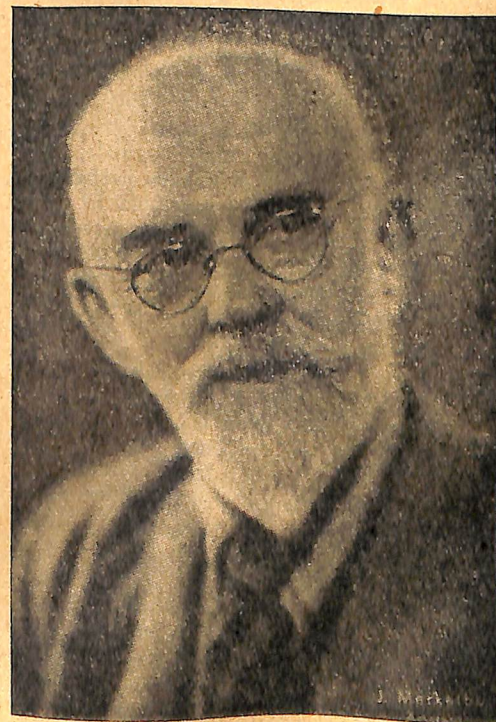
NICO VAN SUCHTELEN ZEVENTIG JAAR

„De 25e October 1948 zal Nico van Suchtelen zeventig jaar worden. Dit is een geschikt ogenblik om ons te bezinnen op de betekenis die deze zo veelzijdige figuur voor het Nederlandse geestesleven en meer in het bijzonder voor onze letterkundige beschaving heeft. Daarbij dringt zich al dadelijk het gevoel op de voorgrond, dat het overschouwen, op zulk een gedenktag, van een geheel levensoeuvre, ons bij Van Suchtelen niet de gewaarwording geeft, alsof wij over een afgesloten periode, over een verleden spreken. Het is kenschetsend voor het ondogmatische en het onstelselmatige in zijn persoonlijkheid en denken, dat deze schrijver, hoewel trouw aan zijn karakter en aanleg, steeds levend is gebleven. Dat hij zich voortdurend is blijven ontplooiën, om zich in telkens weer andere aspecten van zijn werkzaamheden te geven met volle, warme vitaliteit. Een dergelijke, tot op de leeftijd der sterken moeiteloos bewaarde levenskracht kan zich alleen voordoen bij iemand die, niet ego-centrisch en eenzijdig op het eigen zieleleven gericht, aanhoudend nieuwe impulsen en aansporingen krijgt uit de samenleving waarvan hij zich deel en uiting voelt. Alleen bij iemand met een levendige belangstelling voor de tijd en de wereld in die tijd, met een gevoel van roeping ook, en van verantwoordelijkheid voor de medemens, is dat mogelijk.”

Met deze woorden opent Victor van Vriesland het gedenkboek ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van de bekende schrijver Nico van Suchtelen. En ook in *Mens en Wereld* willen wij bij deze verjaardag een ogenblik stil staan, zowel om de schrijver te eren van *De Stille Lach* en *Quia Absurdum* als de humanist, die door de geest van zijn boeken en door de vertalingen van een aantal meesterwerken der Westeuropese literatuur de edelste gedachten van het humanisme heeft verbreid. Wij kunnen dat niet beter doen, door de woorden af te drukken, die de jubilaris op 20 October 1946 sprak in het Zondagochtendkwartiertje van de rubriek geestelijk leven. Tot hen die door de loop der gebeurtenissen na de oorlog waren ontgoocheld zei hij:

„Ge hebt in de oorlog geleerd te strijden voor een goede zaak: de bevrijding van uw volk; welnu, waarom zoudt ge niet voortaan strijden voor een betere zaak, voor de zoveel hoger idee der rechtvaardigheid en de zoveel wijder gemeenschap der mensheid? Want rechtvaardigheid — ik gebruik hier het woord in de ruime zin die Plato er aan gaf: al wat waarlijk goed, edel en rechtschapen is — gaat toch bóven vrijheid, en mensheid boven volk. Daarom zij thans uw ideaal: een vrij volk in een rechtvaardige wereld.

Ge behoeft dit ideaal niet langer als een vrome wens met hulpeloze

frasen te verkonden; neen, de reële middelen om het te verwezenlijken liggen gereed, ge hebt ze slechts verstandig te gebruiken. Maar de eenheid uwer kameraadschap is uiteengespat, zegt ge. Ge staat weer als dezelfde eenzame individualisten tegenover het leven of als dezelfde sectariërs tegenover elkaar die ge vroeger waart: de Calvinist is weer alleen Calvinist, de Communist communist, de Katholiek katholiek en de Vrijdenker vrijdenker. Elk vond zijn eigen enge slakkenhuisje terug en sloot er zich als vanouds in op; en wie er geen meer vond kruipt dakloos als een uitgebomde zwerver rond.

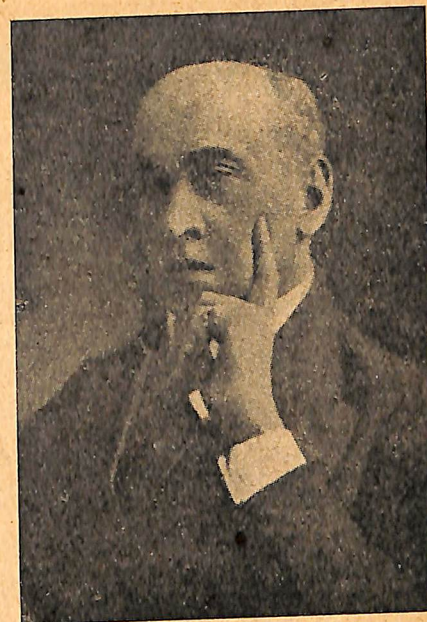
BOEKEN DIE NIET VOORBIJ GAAN

Tegelijk met het heuglijke bericht dat de verzamelde werken van Louis Couperus (1863—1923) toch nog zullen worden uitgegeven, publiceert Querido een herdruk, als eerste deel in de nieuwe serie „De Reuzensalamander” van een der beste romans van deze auteur.

Couperus heeft in het begin van deze eeuw een paar boeken geschreven, die ten onrechte dreigden vergeten te raken. Het zijn beide romans, die tot onderwerp hebben het Haagse burgerlijke leven omstreeks 1900; maar door zijn talent bezitten zij een veel grotere waarde dan die van een historische- of zedenroman. De eerste „De Boeken der kleine Zielen” is omstreeks 1935 herdrukt en vestigde als het ware de naam van Couperus opnieuw als die van een groot romancier. Wat zijn eigen tijd aan oppervlakkig oordeel — dat dikwijls hardnekkig is — had afgegeven, bleek onhoudbaar, en met de liefde voor zijn korte verhalen steeg de bewondering voor de maker van romans. Indien men zou willen beweren dat de Nederlanders de kunst van het roman-schrijven niet verstaan — voor Couperus zou men naast van Schendel zeker een uitzondering moeten maken. En thans ligt opnieuw „Van Oude Menschen. De Dingen die voorbij gaan” voor ons. En opnieuw dwingt Couperus ons zijn meesterschap te erkennen. Hoe weinig romans van een halve eeuw geleden — tijd van taalexperiment en woordkunst — kunnen ons nu nog boeien. Dit boek van Couperus kan het, ondanks enkele taaleuvels van die tijd, waarvan men zich gaat afvragen of wij niet het recht hebben een kenner van zijn werk, die er vol piëteit tegenover staat, opdracht te geven ze te verwijderen! Het is de roman van drie zeer oude mensen in het gedeelte van Den Haag waar Couperus zo bij uitstek thuis is (Mauritskade, Nassaulaan, Javastraat), die een gruwelijk geheim be-

waren en wachten tot het, na meer dan dertig jaren de schrik van hun leven te zijn geweest, met hen in het graf zal dalen. Stokoud, uitgeleefd, bevende schimmen, zoeken zij elkaar steeds op. Hoe herrijst voor ons het verleden en de misdaad! Couperus geeft het bij stukje en beetje, vanuit de levens der omringende personen, die er niet zonder kennis van blijven, buiten weten van de oude mensen. Meesterlijk tekent hij ons de zoon Harold, die de verschrikkelijke daad als kind van 15 jaar ongeweten heeft aangezien. In hem stijgt deze Haagse roman met z'n feilloze milieu-tekening van Nederland anno 1900 tot een tragedie van indrukwekkende, klassieke hoogte. Wij ondergaan thans nog met huivering de geschiedenis van Agamemmon, Klytannestra en Aigisthos; maar wie deze roman van Couperus leest, voelt zich verplaatst in de oude tijden van hartstocht en woedende daad, want ook hier kan van de zoon worden geschreven, dat hij gelopen heeft door het bloed van zijn vader. Couperus is als schrijver groot en voornaam genoeg om een dergelijke historie geheel op het peil te houden, waarop het zich moet bewegen. En hij maakt tot realiteit, dat in het alledaagse leven, in dit geval het Hollandse — burgerlijk, stijf, gewoon, alledaags — de verschrikking allesbeheersend, allesoverheersend levend in haar greep heeft en terroriseert. En dat gaat, zoals elders bij Couperus, gepaard met een prachtige karaktertekening en milieubeschrijving. Reeds de herdruk van dit éne boek bewijst overtuigend dat de publicatie van zijn andere werken niet alleen gerechtvaardigd is maar de jongere lezers, die niet met zijn werk zijn opgegroeid, menige gelukkige verrassing zal bezorgen.

L. Couperus: *Van oude Menschen. De Dingen die voorbij gaan. Uitg. Querido* f 5.50.

Kuisheid en Verstand

De Amsterdamse beeldhouwer Starreveld heeft voor Schiedam een ontwerp gemaakt voor een monument 1940—1945. Bij verscheidene confessionele raadsleden waren echter bezwaren gerezen, wegens de „naaktheid” van enkele figuren.

Wij moeten het prijzen, dat deze leden niet zonder meer in hun bezwaren hebben volhard, maar dat de voltallige gemeenteraad naar het atelier van de beeldhouwer is gegaan om zich een zelfstandig oordeel te vormen. Allen erkennen, dat het een zeer zuiver beeld is. Laten we hopen, dat bij het raadsbesluit aangaande de aanvaarding de redelijkheid het vooroordeel de baas is.

Het ideaal der zuivere mensheid eist inderdaad een eenheid van hoger orde, een inzicht van dieper waarde dan de overtuigingen en geloven die de mensheid verdelen. Maar niet de „nieuwe” levensleer, het „nieuwe” geloof, de „nieuwe” godsdienst, waarnaar de halve wereld reeds lang vóór de oorlog heette te smachten. Want niets hebben wij minder nodig dan juist zulke illusies van onwettelijke fantasieën. Wij behoeven niet met het lampje van Diogenes, zelfs nie met de schijnwerpers der modernste filosofen, te zoeken naar iets splinternieuws; ook niet terug te grijpen naar iets ouds, naar een of andere half vergeten wijsheid uit het verleden. Wij hebben ons slechts te bezinnen op iets eeuwig dat in ons leeft, iets waarvan we de harteklop ieder ogenblik kunnen voelen als onze eigene: *het geloof in de zin van het menselijk leven.*

Dit lijkt een niets-zeggende, inhoudloze frase. Maar bij dieper bezinning zegt en omvat zij toch alles. Zij ligt ten grond aan alle wijsheid, aan iedere religie; zij is de éne rots waarop alle filosofen hun systemen, alle godsdiensten hun dogma's hebben opgetrokken tot die wirwar van gebouwen en bijgebouwen, geloven en bij-geloven, heel die schone en afschuwelijke, zo vaak verbijsterende en toch altijd boeiende wereldstad der menselijke cultuur. Al wat wij denken of geloven is een betrekkelijk, bijkomstig bouwsel, een mengsel van inzicht en dwaling, nuttig en nodig voor ons dagelijks bestaan, maar het heeft alleen innerlijke waarde als het tenslotte berust op dat éne volstrekte geloof aan de zin van het menselijk leven, waar van de absolute inhoud een onzegbaar — en daarom schijnbaar niets-zeggend, — mysterie is.

Elk ding in de schepping heeft zin, heeft zijn reden en wijze van bestaan. Elk ding in de anorganische wereld beheerst wordt door de „natuurwetten”, die voor de anorganische wereld door de ingeboren drang, het Instinkt. Bij voor de organische bovendien door de bewustzijn gekomen als Intuïtie en Rede. De mens weet dat hij denkt en denkend deel neemt aan de macht die het heelal bestuurt. Hij door-ziet, begrijpt, redeneert, oordeelt, kiest. In de mens werd de kosmische Rede tot Woord, verneembaar in „de stem” van Geweten. Ons dagelijks doen en denken te midden van de oneindige veelheid van verschijnselen richt zich onvermijdelijk op concrete doeleinden, betrekkelijk maar noodzakelijk. De vreselijke nood des leven dwong niet alleen het verstand tot rusteloos zoeken naar uitkomst, maar ook het gemoed tot gewillig aanvaarden van innerlijk gewenste troostredenen. En zo leidt dit zoeken en tasten in de veelheid der dingen tot een veelheid van groepering in scholen, partijen, godsdiensten, dwalingen, wier van min of meer verminkte waarheden en tegenstrijdige dwalingen, aanhangers op zijn best welwillend langs elkaar heen praten, maar vaker elkaar beschimpen en verdoemen. In die chaos van overgeleverde groepen, gemeenschappen, kerken, zal ieder denkend individu, iedere persoonlijkheid, zijn eigen weg hebben te zoeken. Een enkele zal daarbij volkomen

„onafhankelijk” blijven of wanen te blijven, maar de meesten zullen, terwille van een of andere noodzakelijke samenwerking „partij kiezen”. Maar ook dan zullen deze persoonlijkheden, die leven in het fundamentele kern-geloof aan de zin van hun mens-zijn, een betrekkelijke onafhankelijkheid bewaren. Zij zullen partij kiezen, maar dan niet als fanatieke volgelingen die de waarheid menen in pacht te hebben en ook het bijkomstigste daarvan verdedigen met te feller hartstocht naarmate het onzekerder en onwaarschijnlijker is. Zij weten dat de stem der Rede het ware woord spreekt, maar ook dat elk woord kan worden misverstaan en dat de influisteringen van het gemoed maar al te vaak misleiden. Zij weten dat in onbruik geraakte instinkten of die dierlijke driften die de mens nog steeds niet heeft overwonnen en die zelfs waar zij schijnen te zwijgen nog als onderbewuste prikkels in hem werken, in een of andere quasi-fraaie vorm gemakkelijk hun oerkracht kunnen herkrigen; de gehele wereld-historie bewijst het en het laatste, meest overweldigende bewijs, de epidemische „beest-achtigheid” van fascisme en nationaal-socialisme, brandt nog vers in hun geheugen. Daarom zullen zij zich steeds bewust blijven dat de meningen, gissingen en waarheden van hun gekozen stelsel betrekkelijk zijn en slechts dan een levende stuwkracht tot juist handelen kunnen vormen, wanneer zij overkoepeld worden door het éne geloof in de zin van het menselijk bestaan, individueel en gemeenschappelijk, en het volstrekte gebod van wederzijdse hulp, solidariteit, „naastenliefde” dat daaruit onmiddellijk voortvloeit. Dit geloof is enerzijds volkomen redelijk, maar tegelijk ook méér dan dat, daar het bij uitstek als besef van volstrekte „verbondenheid” met heel de schepping gelden mag.”

Onze weekkalender 1949

Wij vestigen nog een keer de aandacht op de weekkalender 1949, uitgegeven door het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond. Hij bestaat uit 52 mooie bladen met teksten, gekozen door Dr G. Stuiveling en H. G. Cannegieter. De prijs is slechts f 1.75. Een prachtig geschenk voor verjaardag en Sinterklaas!

Bestel reeds nu.

Giro: 304960 C. B. Humanistisch Verbond Weerdsingel o.z. 80 Utrecht.

Journal uit eigen land

A.R.-vrouwen roeren zich

De anti-revolutionaire vrouwen gaan zich roeren, hebben we in de krant gelezen. Dat de Nederlandse vrouwen kiesrecht kregen hebben de a.r. niet tegen kunnen houden. Maar wel hebben zij angstvallig de a.r. vrouwen uit de vertegenwoordigende colleges geweerd. En niet zo maar in stilte: neen, zij hebben dat indertijd in een resolutie vastgelegd. Zij hebben de a.r. vrouwen dus beroofd van een hun toekomend staatkundig recht, het passieve kiesrecht. Zij hebben dat gedaan omdat zij het in strijd met de roeping van de vrouw achten als de vrouw in vertegenwoordigende colleges optreedt. Van deze regeling zou alleen afgeweken mogen worden als God te kennen zou geven dat dat noodzakelijk was.

Dit laatste doet zich nu voor, aldus hebben de a.r. vrouwen in het voorjaar vastgesteld. Zo moet men het tenminste wel uitleggen dat zij een stuk op hebben gesteld, waarin zij de wens te kennen geven mee te mogen doen in de politiek. Hun motief is, dat in deze tijden van nood alle a.r. krachten moeten worden gemobiliseerd, dus ook de vrouwelijke a.r. krachten.

En nu wordt er een commissie benoemd, die zal nagaan, of deze vrouwen gelijk hebben. De nood zal de a.r. vrouwen hun rechten moeten geven. Zo ver komt men, wanneer de menselijkheid van de vrouw niet wordt gezien als gelijk aan de menselijkheid van de man. De achterstelling van de vrouw is historisch te verklaren; evenzo de vrijwording van de vrouw, een proces dat voortgang moest vinden. Maar er zijn altijd nog mensen die het beter willen weten dan de historie. Dezulken blijven met oogkleppen aan in een vrij primitief stadium verkeren.

Geen politiek, maar levensbeschouwing

De r.k. Volkskrant is, gelijk velen, verontwaardigd geweest over de radioreportage van

Uit de Studentenwereld

De Studenten-Vereniging op Humanistische Grondslag organiseert het week-end van 5—7 November a.s. te Soesterberg zijn traditionele Najaars-conferentie. Over het onderwerp: „Hoe ziet men het humanisme?” worden voordrachten gehouden vanuit humanistisch, Vrijzinnig-Christelijke en religieus-humanistische overtuiging.

Voor studenten van alle universiteiten en hogescholen bestaat gelegenheid hier met de S.V. H.G. kennis te maken. Opgave vóór 26 October a.s. bij J. H. v. d. Bergh, Prinsengracht 862, Amsterdam. Kosten: f 6,25.

Prof. dr. Ph. Kohnstamm, Mens en Wereld, een Personalistische Inleiding in de Wijsbegeerte. Ing. f 8,90; Geb. f 10,90. 1948.

Prof. Kohnstamm heeft gestreefd naar een elementaire en toch serieuze behandeling van de belangrijkste wijsgerige problemen. En wel zodanig, dat de lezer de verschillende standpunten leert kennen, zonder dat de auteur zijn eigen standpunt, het Personalistische, verloochent. In overeenstemming met de moderne opvattingen is ook hier gebroken met de historische behandelingsmethode, waarbij de wijsbegeerte zich in zijn geschiedenis dreigt op te lossen. Op deze wijze is een waardevol boek ontstaan, waarin men echter node de problematiek van het Duitse idealisme — het categoriale denken bij Kant en de dialectische methode van Hegel — mist. Niettemin een boek, dat ook de humanist, behalve een leerzame kennismaking met de problemen, veel stof tot nadenken biedt.

J. v. P.

de inhuldiging van Koningin Juliana. In het bijzonder hebben velen het betreurd, dat de omroep de eedsaflegging heeft afgebroken. Wij zullen het daar nu maar niet meer over hebben. Maar een der motieven van een ingezonden stukken-schrijver in De Volkskrant willen wij niet onvermeld laten: het zou zo interessant zijn geweest — schrijft deze inzender — het afleggen van eden en beloften, al naar gelang van godsdienst of politieke gezindheid, te horen.

Het grote misverstand: de keus tussen eed of belofte heeft met politieke gezindheid niets te maken. Die keus wordt alleen bepaald door de opvattingen omtrent de godsdienst of beter: door de levensbeschouwelijke inzichten.

Zeker, van een communist zal men moeilijk kunnen verwachten, dat hij de eed zal afleggen. Maar hij kiest niet de belofte omdat hij communist is, maar omdat hij humanist, althans niet godsdienstig is. Dit levensbeschouwelijke inzicht maakt het hem mogelijk communist te zijn. Maar hij had even goed in een ander niet-confessioneel politiek vaarwater terecht kunnen komen. Zo waren er ook leden van de P.v.d.A. die de belofte aflegden. In deze partij is echter evenzeer plaats voor Christenen; het merendeel van de socialistische afgevaardigden legde de eed af. En van de afgevaardigden der V.V.D. was er toevallig niemand, die de belofte koos: toevallig, want deze partij heeft tal van humanisten in haar midden.

Eed of belofte

Mét die keus tussen eed en belofte is het soms vreemd gesteld. Moet men de eed of belofte afleggen ter gelegenheid van het aanvaarden van een functie, dan heeft men zonder moeilijkheden vrijelijk de keus. Niettemin hoorden wij onlangs weer eens van een geval, waarin een kantonrechter aanvankelijke bezwaren maakte tegen het feit, dat iemand die als voogd moest worden beëdigd de belofte wilde kiezen. Die kantonrechter ging daarmee buiten zijn boekje. De voogd hield gelukkig voet bij stuk en toen moest de kantonrechter wel toegeven. Moelijker is het vaak voor getuigen in strafzaken. Dan heeft men ook de keus, maar van een gelijke behandeling is dan geen sprake. Er wordt daarbij in het bijzonder onderscheid gemaakt tussen gelovigen en mensen zonder godsdienst. Wie een godsdienst belijdt, die hem het afleggen van eden verbiedt, mag zonder moeilijkheden de belofte kiezen; dit is bijv. het geval met doopsgezinden. Maar een ander, bijv. een humanist moet schriftelijk verklaren, „tegen het afleggen van eden, ook wanneer enig wetelijk voorschrift dit vordert, onoverkomelijke bezwaren te hebben, ontleend aan zijn opvattingen omtrent de godsdienst”; die schriftelijke verklaring moet mede-ondertekend worden door degene, in wiens handen de belofte moet worden afgelegd. Een vreselijke omslag, die oponthoud veroorzaakt en daardoor bij rechterlijke colleges soms korzelijkheid verwekt. Tevens een

ongelijkheid van behandeling, die zo spoedig mogelijk uit onze wetgeving dient te verdwijnen. Er moet een eind komen aan de door niets gemotiveerde toestand, dat de eed als regel wordt beschouwd en de belofte als uitzondering.

Onze normen

Ons hoofdbestuur lid mr. In 't Veld heeft bij een huldiging van prof. Kranenburg door oud-leerlingen gesproken over de buitenkerkelijken en hun zoeken naar het formuleren van normen. Dit heeft de medelijdende spot van het r.k. dagblad De Maasbode gewekt. Populair gezegd kwam het betoog van De Maasbode neer op een: wat doen die buitenkerkelijken in de kou?

Het is allemaal verklaarbaar. Wie zijn normen geopenbaard en wel voorgezet krijgt, heeft het makkelijk. Wij humanisten zoeken zelf, moeizaam. Dat is het verschil. De Maasbode ontkennt dat dat zoeken resultaat zou kunnen hebben. Zij kennen alleen de geopenbaarde waarheid. Maar door de mogelijkheid van iets anders te ontkennen begaan zij twee dwalingen. Zij stellen zichzelf — toch ook feilbare mensen — boven anderen. En zij zien niet de betrekkelijkheid van alle dingen, ofschoon toch juist de relativiteit de grondslag van een nieuwe ontwikkeling der wetenschap is geworden. Maar teveel wetenschap zal de rooms-katholieken dan ook wel niet helemaal welkom zijn.

Deze rooms-katholieken houden er soms toch wel erg naïeve redeneringen op na. Wij hebben — op zichzelf niets nieuws; het dreigt zelfs een gewoonte te worden — een r.k. minister van justitie. Deze heeft onlangs in de Tweede Kamer bij de behandeling van de totalisatorwet de stelling verkondigd, dat je beter naar de paardenrennen kunt gaan dan naar de bioscoop.

Wat is zo'n uitspraak weinig doordacht! De bioscoop kan een stuk cultuur brengen. De paardenrennen kunnen dat nagenoeg nooit. De fout van de minister was, dat hij geen onderscheid heeft gemaakt tussen het doordachte bioscoopbezoek en het bioscoopbezoek-uitgewoonte. Dit laatste vinden wij even verwerpelijk als het gaan kijken naar paardenrennen uit sensatie of uit goklust. Er is dan geen kwestie van beter. Het is allebei even ellendig.

Wie naar de bioscoop gaat hoort dat te doen om van filmkunst te genieten of om een gepaste mate van verstrooiing te zoeken. En wie de paardensport mint hoort zelf mee te doen. Dit geldt trouwens voor alle takken van sport. We kunnen wel naar een interessante wedstrijd gaan kijken, maar dan om te leren hoe wij het zelf moeten doen, niet uit sensatie. Het kijken naar sport heeft helaas meestal met sport zelf niets te maken.

Maar ach, dat zijn van die subtiële onderscheidingen, die een Nederlandse minister van justitie blijkbaar wel mogen ontgaan.

Schriftelijke Cursus

Wat is modern Humanisme?

Op het congres werd door verschillende gemeenschappen aangedrongen op een schriftelijke cursus over het Moderne Humanisme.

Het Hoofdbestuur heeft aan dit verzoek gaarne voldaan: in November verschijnt de eerste aflevering.

De volgende vijf Lesbrieven zullen verschijnen:

Ir. P. Schut: De Mens en de Wereld.

Dr. J. C. Brandt Corstius: De menselijke waardigheid.

Prof. Dr. H. J. Pos: De toets der Rede.

Mr. H. B. J. Waslander: Humanisme en Samenleving.

L. v. Gelder: Opstand der Horden.

De totale prijs zal, bij intekening voor 1 Nov. 1948 f 2,50 bedragen.

Wij weten, dat men in verschillende gemeenschappen reeds bezig is cursusgroepen te vormen.

Het bezwaar dat wij veelal in de gemeenschappen ontmoeten is: Wij weten zelf nog zo weinig van het Humanisme, er is nog zo weinig goede, niet te wetenschappelijk gestelde, literatuur.

Voor al deze mensen, bestuurders en leden, is deze cursus juist wat zij verlangen.

Het is voor ons het prettigste als de gezamenlijke deelnemers, voor zover aan het gemeenschapsbestuur bekend, op één lijst worden doorgegeven aan het Centraal Bureau, Weerd-singel O.Z. 80, Utrecht. Willen de gemeenschappen, die reeds in de loop van het jaar een opgave deden, die nog eens herhalen?

GEESTELIJKE VRIJHEID:

Een psychiater over massa, democratie en staat

Dr. J. H. van der Hoop, *Geestelijke Vrijheid. Deel I. Massa, Democratie, Staat.*

Nu van het werk van Dr. van der Hoop nog slechts het eerste deel is verschenen, is er wel plaats voor een aankondiging, maar nog niet voor een beoordeling. In de Inleiding deelt de schrijver mede, dat zijn methode is ontleend aan de psychotherapie. Bij alle erkenning van de verschillen, die er bestaan tussen de individuele mens en grote culturele groepen, meent hij toch, dat men ook een crisis in de cultuur bestuderen kan door zich af te vragen op welke wijze oude fouten en eenzijdigheden tot verstarringen hebben geleid en hoe daaruit in een bepaald stadium van de ontwikkeling conflicten en spanningen ontstaan, die alleen opgelost kunnen worden door inzicht in de zwakke punten van de oude grondslagen. Of deze methode werkelijk kan bijdragen tot de „genezing” van de tegenwoordige crisis, die staat, maatschappij en democratie doormaken, daarover zullen wij eerst na kennisneming van het derde deel enig oordeel kunnen hebben; het thans verschenen eerste deel geeft slechts, aan de hand van vrij uitvoerige historische beschouwingen, een kenschetsing van de huidige sociale problematiek, terwijl het tweede deel de geestelijke problematiek van deze tijd zal behandelen.

Duidelijk is nu al wel, dat Dr. van der Hoop iets nastreeft als een „aristocratische democratie”. Een levende cultuur kan een elite niet missen, zo meent hij, en ik kan dat met hem eens zijn. Met een zekere spanning mogen we uitzien naar de weg, die hij ons zal wijzen. De schrijver toont in te zien, dat er tweërlei soort gevaar dreigt: niet slechts het gevaar, dat democratische eenzijdigheid „een te grote uitbreiding van de regerende groep” zal brengen, maar ook het gevaar, dat democratische eenzijdigheid te veel zeggenschap aan de elite zal geven, en voor de massa geen ruime mogelijkheid van zelfbepaling, d.i. geen wezenlijke vrijheid zal overlaten. Ook legt de schrijver er de nadruk op, dat de opvoeding van de massamensen tot verantwoordelijk burger moet worden ter hand genomen.

Toch ben ik er niet gerust op, dat de schrijver het gevaar van wat hij dan zelf noemt „aristocratische eenzijdigheid” voldoende zal weten te vermijden. Bij zijn beoordeling van „massa” en „massa-mens” is hij kennelijk zeer beïnvloed door opvattingen als die van Ortega Y. Gasset. Ik wil wel bekennen, dat ik reeds enigszins argwanend word, als iemand, aan het onderwerp „massa-mens” een aantal alinea's wijden, begint met te verwijzen naar deze Spaanse schrijver. Ortega Y. Gasset kan ongetwijfeld verschillende aanknopingspunten geven voor een beschouwing over massa en democratie, maar zij, die hem aanhalen, hebben toch bijna steeds die aanknopingspunten uitgezocht, die geschikt zijn om de lezer te doordringen van de grote afstand, die er is tussen mensen-groepen, die — zij het nog in allerlei variaties — zijn aan te duiden als „élite” en „massa”. Zo doet ook dr. Van der Hoop. De problemen der democratie zullen echter slechts nader tot hun oplossing kunnen worden gesteld, wanneer wij maar juist kunnen worden gesteld, wanneer wij maar juist kunnen worden gesteld, dat wij allen wel zeer in het oog houden, dat wij allen — Dr. Van der Hoop, u en ik — voor zo al een groot deel massamensen zijn. Dat b.v. al omdat we zo sterk zijn in het napraten van anderen over onderwerpen, waaromtrent wij door werkelijk eigen onderzoek niets weten! Alleen wanneer wij de zaken zo zien, is ook het probleem van de opvoeding tot goed staatsburgerschap in zijn volle omvang aangeduid. Dan ook zal de verhouding van massa tot elite niet zó zeer als een tegenstelling worden gezien, dat de elite als vanzelf in de verleiding komt op handhaving van de status quo aan te sturen, en zal er voldoende aansporing zijn om

te bevorderen, dat „massa” „élite” worden kan. M.a.w.: bij alle erkenning van de verschillen tussen mensen, verschillen in geaardheid en capaciteiten, zullen we ook oog moeten houden voor de „gelijkheid”, die er tussen de mensen bestaat. Dr. van der Hoop moet van die „gelijkheid” niet veel hebben. Hij ziet er vooral nivellering en nivellerings-tendenz in. Het is, dunkt me, enigszins bevreemdend, dat juist een psycholoog niet veel meer zich de vraag heeft voorgelegd of er niet misschien juist psychologisch gezien, een zeer nauw verband bestaat tussen de vrijheids-gedachte en de gelijkheids-gedachte. Als Dr. van der Hoop de „natuurlijke vrijheid” bespreekt, zegt hij, dat voor de primitieve mens het gevoel van vrijheid in de eerste plaats afhankelijk is van de afwezigheid van nood en gevaar. Is het dus verwonderlijk dat voor de moderne mens het gevoel van vrijheid mede afhankelijk is van zijn bestaans-zekerheid? Zoals de primitieve mens, die zich te pletter liep tegen natuurlijke machten, zich onvrij voelde, zo moet ook de moderne mens, die te pletter loopt tegen maatschappelijke machten, zich onvrij voelen, dat vooral vanaf het ogenblik, dat hij die maatschappelijke machten niet meer als eens en voor goed gegeven aanvaardt, maar toch tegelijkertijd ze slechts als langzaam te beïnvloeden ervaart. Wat reeds voor het oude Griekenland gold (verg. Dr. D. Loenen, *Vrijheid en Gelijkheid in Athene*), geldt nog steeds: in de gelijkheid wordt de vrijheid beleefd.

De vraag naar een „aristocratische democratie” moet worden gezien als een probleem, rakende de organisatie van „de democratie”. Juist degene, die met die organisatie ernst wil maken, moet wel begrijpen, dat een „aristocratische democratie” alleen het vertrouwen zal kunnen winnen als daarin niet alleen de ongelijkheid der mensen onomwonden wordt toegegeven, maar zij ook de weg opent voor en gericht is op toenemende maatschappelijke gelijkheid.

H. B. J. W.

Katholieke geestelijke vrijheid

De uitgeverij Watts & Co., die reeds vele humanistische publicaties verzorgde in Engeland, heeft onlangs een boekje uitgegeven, geschreven door Dr. J. V. Simcox, een priester,

Cijfers

In 1947 werd het niet-confessionele onderwijs op de scholen van V.H. en M.O. gevolgd door 55.3% van alle leerlingen.

In dat jaar werd het aantal inspecteurs van 7 op 8 gebracht en wel zodanig dat thans 6 van de 8 inspecteurs van V.H. en M.O. uit het confessionele onderwijs afkomstig zijn!

In Engeland gaat 20% van de mensen regelmatig naar de Kerk, 10% leest regelmatig in de Bijbel, 20% dankt met gebed na de maaltijd, 77% stuurt z'n kinderen naar Zondagsschool.

WOORD EN DAAD

die meer dan twintig jaar aan een seminarie lessen in canoniek recht heeft gegeven. De Groene Amsterdammer van 9 Oct. j.l. vestigt op dit geschrift de aandacht.

Het uitgangspunt van Dr. Simcox is de strijd voor de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, door de Engelse katholieken gevoerd met het argument dat alle ouders het recht hebben hun kinderen op te voeden volgens hun overtuiging. Dr. S. stelde daartegenover dat naar katholiek kerkelijk recht andersdenkenden niet het recht hebben hun „dwalingen” te verbreiden. De kerk kan dit alleen gedwongen toelaten (b.v. in een land met gemengde bevolking). De vrijheid, die zij zelf eist kent ze aan anderen slechts dan toe wanneer die toekenning tevens haar eigen vrijheid mogelijk maakt. Dr. S. stelde toen aan de katholieke hogere geestelijkheid de vraag: Wordt in Italië b.v. de protestantse minderheid behandeld op een wijze, waarop wij in Engeland behandeld wensen te worden? Het antwoord luidde: er zijn in Italië maar zo heel weinig protestanten. Dr. S. vroeg daarop: als in Italië het aantal katholieken en niet-katholieken elkaar in evenwicht hielden, zou de kerk dan 't zelfde zeggen als in Engeland n.l. dat alle ouders 't recht hebben hun kinderen op te voeden volgens hun overtuiging, en dus de Italiaanse regering aansporen niet-katholieke scholen op te richten? Dr. S. heeft daarop slechts tot antwoord gekregen, dat hij moest zwijgen. Dit heeft hij niet kunnen volhouden. De katholieken dienen er z.i. rond voor uit te komen dat zij niet in ouderlijke rechten in het algemeen geloven, maar alleen katholieke ouderlijke rechten erkennen, volgens hun kerkelijke leer.

De Groene voegt er aan toe: „Dit is een probleem, dat ons niet mag loslaten. Want de vraag is er mee gemoeid of en hoe lang mensen van verschillende geloofsovertuiging in vrijheid met elkander kunnen verkeren of het nu in Spanje is of in Engeland — en in Nederland.”

Dokters op de bres voor de geestelijke vrijheid

Het zal velen van onze lezers zeker goed hebben gedaan, toen zij onlangs in de dagbladen lazen, dat de Maatschappij van Geneeskunde de kwestie heeft onderzocht en tot klaarheid gebracht, die er bestond omtrent het boek van dr. Melchior over de reis van de walvisvaarder Willem Barendsz. Want dit volstrekt onpartijdig onderzoek leerde, dat op ontoelaatbare wijze terwille van materiële belangen censuur en pressie is uitgeoefend en de geestelijke vrijheid grof geweld werd aangedaan. Gebleken is dat de reders niet zijn teruggedeeind voor bedreiging en angstaanjaging om verscheidene personen te laten spreken en te laten schrijven, zoals het met het reders-belang strookte. Tevens, dat zij de schrijver van het boek, dat hun onwelgevallig was, zonder grond hebben beschuldigd van verdraaiing der feiten.

De Maatschappij van Geneeskunde heeft niet alleen een harer leden van alle blaam gezuiverd, maar tevens door haar duidelijke uitspraak de zaak van de geestelijke vrijheid, die hier ernstig in het gedrang was, gediend. Door de uitspraak in zijn geheel te laten afdrucken in „Medisch Contact” geeft zij blijk zich daarvan ook bewust te zijn.

Onze artsen, die tijdens de Duitse bezetting de eer van ons land zo menigmaal hebben hoog gehouden, doen het thans opnieuw. Mogen zij een voorbeeld zijn voor allen, die op hun werkgebied bemerken, dat aan de beginselen, die het leven adelen, door winzucht en eigenbelang geweld wordt aangedaan.

De motor draait . . .

Als deze krant onze lezers onder ogen komt, is de uitbreidingsactie reeds enkele weken aan de gang. In al onze gemeenschappen is dan een groep huisbezoekers bezig, gesteund door ons schriftelijk materiaal, de honderdtallen adressen, die in de afgelopen weken zijn verzameld, te bezoeken.

Twee bezwaren van hen die niet mee doen, mogen we hier even noemen. Zieltjeswinnerij! Geen tijd!

Wat het eerste betreft: We gaan heus geen katholieken of protestanten bekeren, we zullen niet anders doen dan enkele honderden — beter: duizenden — mensen, die reeds Humanist, maar toch nog geen lid van het Verbond zijn, de vraag te stellen: Wat zijn uw bezwaren tegen ons? En dat alles in een goedmoedelijk en redelijk gesprek! Wat daar zieltjeswinnerij aan is, ontgaat ons.

Wat het tweede bezwaar, „Geen tijd”, betreft: Juist onze leden die het reeds zo druk hebben omdat ze bestuurder van allerlei verenigingen zijn, kunnen ons bij dit werk prachtig helpen. Als regel hebben zij invloed op allerlei mensen en hun kost het bovendien zeer weinig tijd omdat ze toch reeds dagelijks allerlei mensen ontmoeten. Wie geen vaste avond kan meedoen, zou toch op deze wijze enkele mensen op eigen houtje kunnen bewerken. Ieder kent natuurlijk enige mensen die bij ons horen. Welnu, October en November zijn onze uitbreidingsmaanden: Zorgt dat ze dan nu ook komen!!

De Start

De vorige maand konden wij nog net de voorbereidingsbijeenkomsten in het district Friesland vermelden. Daarna is er een serie bijeenkomsten geweest, te veel om alle te vermelden, tot doel hebbende: bespreking van de uitbreiding van het Verbond. We noemen er enkele om een indruk te geven.

AMERSFOORT. Hier heeft zich een groep van 14 huisbezoekers gevormd. Verder zijn ruim 150 bezoekadressen verzameld, het materiaal is rondgedeeld. De slag kan beginnen! Bij de vorming van een jongerengroep werden reeds enige leden gewonnen.

HILVERSUM. In Hilversum is er juist door de bespreking van een mogelijke uitbreiding weer het nodige tempo ingekomen. Als gevolg van deze besprekingen gaat men nu ook maandelijks contactavonden houden.

UTRECHT. De huisbezoekers zullen enkele malen tijdens de actie bij elkaar komen en o.l.v. den voorzitter zullen dan de moeilijkheden en vragen die men bij het huisbezoek tegen kwam besproken worden. Geen gek idee! Ter navolging?

WASSENAAR. Hier heeft men, zoals in meer gemeenschappen, direct na de huishoudelijke bespreking een propaganda-avond naar buiten gehouden. Er waren ongeveer 40 mensen, onder wie verscheidene niet-leden. Een pracht kans voor de huisbezoekers.

AMSTERDAM. Hier won men in September al 17 nieuwe leden. Het huisbezoek zal er ook verder stevig worden aangepakt. Er werden 500 brieven en brochures en kranten besteld. Dat moet succes opleveren! Amsterdam-West gaat bovendien in samenwerking met Humanitas een propaganda-avond houden op 11 October. Uit Amsterdam-Oost-Centrum ontvingen we een uitvoerige brief over de staat van het werk. Helaas laat de ruimte van deze rubriek niet toe de gehele brief af te drukken. In ieder geval: huisbezoek, huiskamerbijeenkomsten en zelfs colportage hebben daar ook de volle aandacht en als alle huisbezoekers er even enthousiast zijn als onze brieven-schrijver dan wordt het zeker goed.

DORDRECHT. Ook hier is een huisbezoekgroep. Meest jongeren. Deze komen iedere Dinsdagavond bij elkaar om de resultaten van de afgelopen week te bespreken en nieuwe adressen mee te nemen. Voorlopig hebben de huisbezoekers op zich genomen drie adressen per week te bewerken. Men schrijft ons: „Iedereen is voorlopig vol vuur, we zullen zien dat we 't zo houden.”

GRONINGEN. Ook in het hoge Noorden gaat men de zaken aanpakken. We hadden er een besprekingsavond, tintelend van geest.

MUSSELKANAAL. In deze kleine veenkolonie had onze gemeenschap kans gezien een vergadering te beleggen waar haast 50 mensen waren. Bouma uit Groningen droeg voor uit Heyermans en Barbusse, Lips sprak over de uitbreidingsmogelijkheden van het Verbond. Er waren vele niet-leden, de huisbezoekers weten dus waar ze heen moeten gaan.

EMMEN. Onze nog kleine gemeenschap zal zijn uiterste best doen zich uit te breiden. De bestuurssamenstelling komt nu ook voor elkaar, zodat er alle reden is een stevige aanpak te verwachten.

VELZEN. Daar hadden we op een Zondagmorgen een 15-tal werkers bij elkaar. De nodige afspraken werden gemaakt. Vóór dat de actie begonnen is, zijn al enkele leden gewonnen.

Dit was een zeer gecomprimeerd overzicht van de activiteit die op dit gebied in de gemeenschappen ontstaat. Volgende keer meer!

Winterprogramma's

Van verschillende gemeenschappen ontvingen we een winterprogramma. Naast uitstekende lezingen, vinden we cursussen, die in sommige plaatsen, bijv. Utrecht, een succes blijken te zijn. Resultaten? Ook hier een verhoogde activiteit. Amsterdam begon met een bijeenkomst met 200 bezoekers, Den Haag met 130, Groningen met 60, Musselkanaal met 50, Amersfoort met 50 à 60.

Verscheidene gemeenschappen doen ook nog veel ander werk, meer ingesteld op gemeenschapsleven en stijlvorming. Enkele nieuwe vondsten: Dordrecht gaat eind October een familie-weekend houden, in Emmen gaan de leden, met vrouwen, zich op enkele Zaterdagavonden rondom de koffietafel scharen.

Franse Kinderen

Binnenkort komen 50 Franse buitenkerkelijke kinderen in ons land. Ze zullen worden verzorgd door leden van het Humanistisch Verbond in Den Haag, Haarlem, IJmuiden, Amsterdam en Arnhem. Voor dit werk, dat we zo

spoedig mogelijk willen uitbreiden, is veel geld nodig en we zoeken nog altijd naar adressen waar een buitenlands kind, straks ook Oostenrijkse en Duitse, voor drie maanden kan worden ondergebracht. Wie helpt?

Kaderscholing

Zal het vele werk dat op 't ogenblik in ons Verbond gebeurt en dat stellig nog sterk zal worden uitgebreid op den duur goed worden verricht, dan hebben we vele bestuurders en leiders op allerlei gebied nodig. Dus: kadervorming. Deze winter worden in Groningen, in Zwolle, in Amsterdam en in Rotterdam elk twee kaderweekends gehouden, in totaal dus acht. Sprekers zijn:

Dr. J. P. v. Praag — De wijsgerige achtergrond van het Humanisme.

Dr. L. v. d. Wal — Humanisme en Moraal. Ir. P. Schut — Het Wereldbeeld van de Humanist.

Mr. H. Waslander — Humanisme en Maatschappij.

Prof. J. Tielrooy — Humanisme en Cultuur. H. Lips — Practische Vragen.

Naast deze lezingen, drie in ieder weekend, zullen gemeenschappelijke broodmaaltijden, een door de deelnemers verzorgd Zaterdagavondprogramma en een wandeling een sfeer van intimiteit geven. De prijs is f 1.50 per weekend. Wie iets voor deze weekends voelt, versta zich met zijn gemeenschapssecretaris of geve zich vóór 1 Nov. op bij:

Groningen: Mej. A. Witvoet, W. Drift 2, Haren (Gr.).

Zwolle: Mevr. C. J. Blikslager—v. d. Sigtenhorst, Sylvanusstraat 10, Deventer.

Amsterdam: D. T. Winter, Hofdijklaan 31, Driehuis/IJmuiden.

Rotterdam: Mevr. A. Treurniet, Van Zeggelaan 354, Den Haag.

De weekends zijn in alle plaatsen: 13/14 November, 15/16 Januari.

Centrale Bibliotheek

Mogen we tenslotte nogmaals herinneren aan de Centrale Bibliotheek? Zo langzamerhand hebben we al heel wat boeken gekregen, maar toch nog niet voldoende. Kom, wie helpt nog? Opzenden:

H. LIPS,

Madoerastraat 35, Amersfoort.
(tel. 5677)

Aurora
besteedt haar winst
voor sociale en
humanistische doeleinden

Sluit daarom Uw levens-, pensioen-
en studieverzekeringen bij de
N.V. LEVENSVZERKERING MIJ.

AURORA

HEERENGRACHT 62. AMSTERDAM

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr. A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Weerdsingel O.Z. 80, telefoon 10163, Utrecht, Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1.— per regel: kolombreedte 63 mm. — Abonnementscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2.50 per jaar — Condities Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Ingevolge papiertoe wijziging B.P.P. no. 6195 maandelijks 8 pag. — Drukkerij A. Storm, Utrecht.